

gende behov for en utførlig fremstilling af dansk udenrigspolitik i efterkrigstiden. Ganske vist er de danske arkiver stadig utilgjengelige på grund af en helt absurd stædighed i udenrigsministeriet, men takket være en mere liberal arkivadgang i andre lande foreligger der et ganske omfattende kildemateriale. Desuden findes der, blandt andet på grundlag af dette materiale, efterhånden mange enkeltundersøgelser, hvoraf nogle er nævnt i bogens udmærkede litteraturliste. Så det drejer sig vel blot om at komme i gang, selv uden hjelp fra udenrigsministeriet.

Niels Amstrup
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Johannes Andersen og Lars Torpe (red.), *Demokratisk og politisk kultur. Rids af et demokratisk medborgerskab*, Herning: Systime, 1994, 254 s.

Samfunnsvitenskapene har etterhvert blitt sterkt preget av en indre disiplinær arbeidsdeling og differensiering. Ikke minst har avstanden mellom de som arbeider med generell samfunnsteori og de som driver studier av politisk atferd blitt betydelig. Mange har beklaget denne utviklingen, men svært få har aktivt motarbeidet denne spesialiseringen. De tre første og det siste bidraget i *Demokrati og politisk kultur. Et rids af et demokratisk medborgerskab* kan tolkes som forsøk på bygge bro mellom meget abstrakte deduktive teorikonstruksjoner og detaljerte empiriske analyser av survey-materialet. Denne ambisjonen lykkes ikke like godt i alle deler av boken, og i enkelte avsnitt lykkes den slett ikke. Spranget fra de logisk stringente og rigorøse modeller til den uoversiktlige og sammensatte empirien blir for langt.

Lars Torpe reiser i innledningskapitlet et meget interessant spørsmål: Kan konsensus om grunnleggende demokratiske verdier kompensere for at differensieringsprosesser på andre måter fører til en forvitring av sosiale fellesskap knyttet blant annet til nasjonalstaten? Svaret på dette spørsmålet er ikke åpenbart. På den ene siden synes de fleste å ta det for gitt at det eksisterer en vid konsensus om demokratiets grunnprinsipper, på den andre siden gir mange av samfunnsborgerne uttrykk for avmakt og mistillit. Torpe beskriver opinionen som preget av "overlappende konsensus": det er betydelig oppslutning i befolkningen om fem sentrale prinsipper: lovlydighet, plikt til å delta, solidaritet med andre, toleranse og politisk interesse, og oppslutningen om disse prinsippene er ikke begrenset til bestemte grupper i befolkningen. Det er heller ikke slik at noen uttrykker sterk støtte til alle disse prinsippene, mens andre avviser dem en block. Støtten er heller ikke begrenset til bestemte politiske miljøer. Torpe oppfatter denne overlappende konsensus som grunnlag for en "demokratisk identitet" i befolkningen og svarer dermed bekreftende på den innledende problemstillingen. Denne konklusjonen kan være korrekt,

gende behov for en utførlig fremstilling af dansk udenrigspolitik i efterkrigstiden. Ganske vist er de danske arkiver stadig utilgjengelige på grund af en helt absurd stædighed i udenrigsministeriet, men takket være en mere liberal arkivadgang i andre lande foreligger der et ganske omfattende kildemateriale. Desuden findes der, blandt andet på grundlag af dette materiale, efterhånden mange enkeltundersøgelser, hvoraf nogle er nævnt i bogens udmærkede litteraturliste. Så det drejer sig vel blot om at komme i gang, selv uden hjelp fra udenrigsministeriet.

Niels Amstrup
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Johannes Andersen og Lars Torpe (red.), *Demokratisk og politisk kultur. Rids af et demokratisk medborgerskab*, Herning: Systime, 1994, 254 s.

Samfunnsvitenskapene har etterhvert blitt sterkt preget av en indre disiplinær arbeidsdeling og differensiering. Ikke minst har avstanden mellom de som arbeider med generell samfunnsteori og de som driver studier av politisk atferd blitt betydelig. Mange har beklaget denne utviklingen, men svært få har aktivt motarbeidet denne spesialiseringen. De tre første og det siste bidraget i *Demokrati og politisk kultur. Et rids af et demokratisk medborgerskab* kan tolkes som forsøk på bygge bro mellom meget abstrakte deduktive teorikonstruksjoner og detaljerte empiriske analyser av survey-materialet. Denne ambisjonen lykkes ikke like godt i alle deler av boken, og i enkelte avsnitt lykkes den slett ikke. Spranget fra de logisk stringente og rigorøse modeller til den uoversiktlige og sammensatte empirien blir for langt.

Lars Torpe reiser i innledningskapitlet et meget interessant spørsmål: Kan konsensus om grunnleggende demokratiske verdier kompensere for at differensieringsprosesser på andre måter fører til en forvitring av sosiale fellesskap knyttet blant annet til nasjonalstaten? Svaret på dette spørsmålet er ikke åpenbart. På den ene siden synes de fleste å ta det for gitt at det eksisterer en vid konsensus om demokratiets grunnprinsipper, på den andre siden gir mange av samfunnsborgerne uttrykk for avmakt og mistillit. Torpe beskriver opinionen som preget av "overlappende konsensus": det er betydelig oppslutning i befolkningen om fem sentrale prinsipper: lovlydighet, plikt til å delta, solidaritet med andre, toleranse og politisk interesse, og oppslutningen om disse prinsippene er ikke begrenset til bestemte grupper i befolkningen. Det er heller ikke slik at noen uttrykker sterk støtte til alle disse prinsippene, mens andre avviser dem en block. Støtten er heller ikke begrenset til bestemte politiske miljøer. Torpe oppfatter denne overlappende konsensus som grunnlag for en "demokratisk identitet" i befolkningen og svarer dermed bekreftende på den innledende problemstillingen. Denne konklusjonen kan være korrekt,

men det kan diskuteres om resultatene fra den empiriske analysen gir grunnlag for denne konklusjonen. For det første er ikke oppslutningen om noen av idealene enstemmig. For det andre er det betydelige forskjeller mellom ulike grupper med hensyn til oppslutning om disse prinsippene. En skal heller ikke glemme at det er de minst politisk integrerte og interesserte som først nekter å delta i denne typen intervju-undersøkelser. For det tredje har tidligere forskning vist at samfunnsborgerne i liten grad forstår rekkevidden av de prinsippene de gir sin tilslutning til. F.eks. har flere undersøkelser vist at mange kombinerer oppslutning om prinsippet toleranse med praktisk intoleranse. Med andre ord, det at mange tenker på seg selv som demokratisk sinnede mennesker, er ikke noen garanti for at de handler i tråd med disse prinsippene. Det er altså et åpent spørsmål hvor dypt den "demokratiske identiteten" stikker.

I sitt kapittel om holdninger i velferdsstaten finner Torben Hviid Nielsen at den store viljen til å bidra økonomisk til velferdsstaten og det utbredte ønsket om at velferdsstaten skal bidra til omfordeling står i skarp kontrast til den utbredte kritikken mot trygdemisbruket og byråkratiet. Denne "ambivalensen" i befolkningen insisterer Hviid Nielsen på å tolke ut fra spillteoretiske betraktninger, som en variant over temaet "tragedy of the commons". Misbrukerne av velferdsstatens ytelser oppfattes i følge Hviid Nielsen, som gratispassasjerer i et fangens dilemma-spill, av tre av fire borgere. En fjerdedel av samfunnsborgerne prøver selv å realisere en gratispassasjer-strategi (d.v.s. de vil ikke bidra økonomisk). At det kan tenkes andre grunner til at mange sier de ikke vil bidra, f.eks. på grunn av svak økonomi, drøftes ikke.

De færreste forskere med bakgrunn i studier av politisk atferd ville tatt utgangspunkt i spillteori for en slik analyse. For det første ville de avvist at vanlige mennesker ville oppleve en slik holdningskombinasjon som en "ambivalens". For det andre ville de avvise at "velferdsstaten" kan oppfattes som ett holdningsobjekt. For det tredje ville de pekt på at free-rider atferd gjøres til gjenstand for straffeforfølgelse, og at befolkningens lovlidighet hindrer de fleste i engang å vurdere slike strategier. Når Hviid Nielsen selv skriver på side 88 at "Og måske er ambivalensen - som antydnet - mer er et tankekors for den rationelle politologiske tankegang og den teoretiske konstruksjon bak fangens dilemma end et preserende praktisk problem for befolkningen", kan en ikke annet enn å si seg enig. Spørsmålet som gjenstår er hvorfor Hviid Nielsen i det hele tatt innførte den spillteoretiske modellen i sin analyse.

Også i neste kapittel tar Hviid Nielsen utgangspunkt i den "grunnleggende ambivalensen" når han spør om det ligger "historisk ældre og værdimæssigt mere grunnleggende medborgerskapsdyder med større konsensus" bak den dype og stabile ambivalensen. Denne problemstillingen gir Hviid Nielsen mulighet til å gå løs på et utvalg moralfilosofiske problemstillinger. Den teoretiske drøftingen som følger er i og for seg interessant, men den berører i liten grad befolkningens oppfatninger og vurderinger. Eller som Hviid Nielsen selv så treffende uttrykker det: "Hvor den normative teori tenderer til at se principielle og radikale konflikter, ser befolkningen kun forskelle og anderledeshed, der lader sig forene". Hviid Niensens forsøk på å operasjonalisere Webers

distinksjon mellom sinnelagsetikk og konsekvensetikk ved hjelp et holdnings- spørsmål om lovlidighet og et om sivil ulydighet er heller ikke vellykket. Det blir ikke bedre av at den konstruerte typologien krysstabuleres med fire indekser for ulike typer samfunnsmoral der de samme to holdningsspørsmål inngår i to av indeksene.

Birte Siim drøfter i et kapittel kvinners integrasjon i politikken ut fra tre alternative "overordnede teser". For det første tesen om at det eksisterer en egen kvinnekultur som sosialiserer kvinner til mer omsorgsorienterte og solidariske verdier og holdninger enn de menn har. For det andre tesen om at kvinner er sterkere knyttet til velferdsstaten enn menn, både fordi langt flere kvinner enn menn arbeider i velferdsstatens yrker, og fordi kvinner er mer avhengige av mange av velferdsstatens ytelser enn menn. For det tredje at kvinner gjennom økt utdanning og yrkesaktivitet har ervervet de ressursene som er viktige for politisk engasjement og deltakelse. De empiriske analysene viser at det er beskjedne forskjeller mellom kvinner og menn i sentrale verdier og holdninger. I den grad det er forskjeller synes disse å avspeile kvinners og menns forskjellige situasjon vis-a-vis velferdsstaten. Denne sammenhengen henger både sammen med arbeidstakerrollen og brukerrollen. Kvinner i privat sektor er mer positive til velferdsstaten enn menn i privat sektor. Siim avviser likevel ikke kvinnekulturtesen fullstendig. En av grunnene til det er at det viser seg vanskelig å skille mellom tradisjonelle kvinneverdier, som ofte ledet kvinner til å stemme konservativt, og de nye kvinneverdiene som leder mange kvinner til å stemme venstreorientert. Noe overraskende ser ikke kvinners økte ressurser ut til å ha økt deres tradisjonelle politiske deltakelse. Siims framstilling er det best organiserte og det best argumenterte bidraget i boka.

Kamma Langberg utdyper i et kapittel Birte Siims generelle problemstilling. Langberg undersøker om arbeidsdelingen i hjemmet er årsak til forskjellene i politisk deltakelse. Hypotesen er at politikk fortsatt ligger utenfor familiesfæren og at kvinner - særlig i familier med tradisjonell arbeidsdeling - er lite politisk aktive. Ikke overraskende viser det seg at kvinner fortsatt i stor grad gjør "kvinnearbeid" og menn "mannsarbeid", men Langberg finner likevel ingen statistisk signifikant sammenheng mellom fordelingen av husarbeid og politisk deltakelse. Flere steder antydes det at arbeidsdelingen hjemme for mange er en nødvendig tilpasning til arbeidsmarkedet, og at en tradisjonell arbeidsfordeling hjemme derfor ikke avspeiler tradisjonelle kjønnsrolleoppfatninger. Denne interessante og provoserende tolkningen burde vært undersøkt nærmere. En slik analyse kunne vært gjort gjennom å innføre holdning til likestilling som kontrollvariabel i analysen.

Også Ann-Dorte Christensens kapittel "Køn, ungdom og værdiopbrud" handler mest om forskjeller mellom kvinner og menn, i dette tilfellet i samspill med generasjonstilknytning. Hun finner en tendens til kjønnspolarisering i den yngste generasjonen (født etter 1961). Unge menn er mer materialistiske, mer ideologisk konservative og i sterkere grad tilhengere av en markedsliberal tankegang enn unge kvinner. Samlet skiller den yngste generasjonen

seg lite fra den nest eldste (født 1946-60) på de fleste indikatorene. Disse resultatene lar seg vanskelig forene med de to teser om verdiendring i generasjonsperspektiv som legges til grunn; Ingleharts tese om "den stille revolusjonen" og Ziehes tese om "kulturell frisetting". I et eget avsnitt diskuteres gyldigheten av Faludis backlash-hypotese for danske forhold. Hypotesen forkastes. Riktignok er kvinnebevegelsen svakere enn tidligere, og oppslutningen om kjønnskvotering i arbeidslivet er svak, men i alle generasjoner er det et klart flertall både blant kvinner og menn som mener kvinner diskrimineres. Kvinnebevegelsens problem synes snarere å henge sammen med at likestilling har blitt et offentlig anliggende. Den kanskje mest interessante generasjonsforskjellen kommer fram i en analyse av holdninger til fagbevegelsen. De yngste legger langt større vekt på de instrumentelle sider ved medlemskapet enn de eldre. De eldre på sin side legger langt større vekt på solidaritetsaspektet.

I det avsluttende kapitlet stiller Johannes Andersen spørsmålet om det er i ferd med å utkrystallisere seg en konflikt mellom en aktiv elite i befolkningen og en stor gruppe passive tilskuere. For å besvare dette tilsynelatende enkle spørsmålet, tar Andersen opp det langt videre spørsmålet om hvordan politiske holdninger og atferd formes i et individualisert samfunn preget av oppbrudd fra de mange kollektive identitetene som tidligere var viktige politiske sosialiseringsagenter. I første del av kapitlet går Andersen gjennom en rekke av de aktuelle bidrag. Jeg savner de meget relevante arbeidene til Reimer og Lash og Urry i denne ellers bredt anlagte gjennomgangen. Andersen velger til sist kultursosiologen Schulzes arbeid som utgangspunkt for sin tentative analyse av den danske befolkningen. Det sentrale teoretiske argumentet er at de moderne kulturer ("hverdagsestetiske skjema") er "estetiseringer" av hverdags erfaringer og hverdagsrutiner. Andersen mener at dette perspektivet bryter klart med de teoretiseringer som oppfatter kultur som forankret i sosiale og økonomiske strukturer. Denne leseren føler seg ikke overbevist om dette. En må spørre: hva er det som former våre hverdags erfaringer og hverdagsrutiner? Schulze skiller mellom et finkulturskjema, et trivialkulturskjema og et spenningskjema. Det siste er typisk for det postindustrielle samfunnet. I neste omgang differensieres disse kulturene videre på grunnlag av orienteringer til den ytre (hierarki, sosiale forventninger og trusler) og indre (selvrealisering og stimulering) verden. Til hver av disse opplevelsorienteringer svarer så et sett forestillinger om "løsninger" på de spørsmål disse orienteringene reiser. Med utgangspunkt i idealtypiske beskrivelser av de fem kulturene, "selvrealiseringskulturen", "underholdningskulturen", "nivåkulturen", "integrasjonskulturen" og "harmonikulturen" reiser så Andersen en rekke hypoteser om den politiske atferden innen kulturen. Så langt er analysen spennende. I neste omgang operasjonaliseres så de fem kulturene etter alder og utdanningsnivå. Her blir spranget fra teoretisk variabele til målte variabele så stort at den etterfølgende analysen blir forholdsvis uinteressant. De alternative forklaringene på de empiriske funnene blir minst like sterke som de tolkningene Andersen vil ha leseren med på.

Demokratisk og politisk kultur er en ujevn bok. Flere av bidragene kunne vært "strammet opp" gjennom å kutte ut sidetemaer. Det er et gjennomgående trekk ved flere av bidragene at en starter ut med til dels vidløftige teoridiskusjoner som i liten grad leder fram til testbare hypoteser og dermed knytter sammen de "luftige" teorene og den empiriske analysen. Analysene forfaller derfor til rutiniserte beskrivelser av opinionen.

Anders Todal Jensen
Universitetet i Trondheim

Eva Sørensen, *Democracy and regulation in institutions of public governance*, Ph.D.thesis, København: Institut for Statskundskab, 1995.

Det empiriske grundlag for Eva Sørensens afhandling er et case-studie, der dækker fire skoler (to offentlige og to private), af konsekvenserne af folkekolens nye styrelseslov, der trådte i kraft i 1990. Det var den lov, der nedlagde skolenævn og -kommissioner og satte skolebestyrelser i stedet, samt omdøbte lærerrådet til pædagogisk råd og skoleinspektør til skoleleder. Det var også den lov, der decentraliserede det økonomiske og pædagogiske ansvar, (formelt set) fratog lærerrådet en del af dets hidtil så indflydelsesrige position, samt (formelt set) styrkede skoleledernes og forældrenes position. Der er således masser af muligheder for en politologisk analyse.

Eva Sørensens eksplicite sigte er at forene administrativ og politisk viden- skab for at kunne analysere såvel input-siden (formulering af fælles mål for et samfund) som output-siden (koordinationen af aktiviteter for at nå disse mål) af det politiske system. Til dette sigte knytter hun to mål: Det teoretisk - der er at afvise den udbredte antagelse om et trade-off mellem effektivt demokrati og efficient regulering - og det empiriske - at medvirke til konstruktionen af den bedst mulige kombination af institutioner for at sikre både effektivt demokrati og efficient regulering.

Afhandlingen er et spændende stykke politologisk arbejde. Først og frem- mest fordi den beskriver et for politologer relativt ubetrådt land, nemlig folkeskolen. For det andet påkalder afhandlingen sig opmærksomhed, fordi den søger at opdatere debatten om demokrati i den offentlige sektor. En de- bat, der ellers kan have en tendens til at drukne i analyser af produktivitet og akkumulering af *slack* i den danske forvaltning. For det tredje er Eva Søren- sens ambition - om at medvirke til udviklingen af konkrete reguleringsinstitutio- ner ud fra en ny-institutionel metodologi - interessant, da afhandlingen der- med placerer sig midt i disputten mellem økonomi, politologi og sociologi om, hvilke institutioner der påvirker adfærd, og hvorledes institutionel foran- dring finder sted.

I forlængelse af det tredje punkt argumenterer Eva Sørensen for, at netop en case-studie med en procesorienteret tilgang er den indlysende metode til